

נייר עמדה
על תהליך שלום אזרחי
תפיסות פמיניסטיות

תהליך שלום אזרחי מול משא ומתן ממשלתי

אשה לאשה - מרכז פמיניסטי חיפה
רח' ארלוזורוב 118 חיפה 33276
טלפון: 8650977 - 04 פקס: 8641072 - 04
דואר אלקטרוני: ishahfc@netvision.net.il
אתר האינטרנט: www.isha.org.il

עורכת: דורית אברמוביץ'

ריכוז קבוצות מיקוד: תלמה בר-דין

הנחיית קבוצות מיקוד: אמאני דעיף

תרגום לערבית: רואא - תרגום והוצאה לאור, חיפה

עיצוב וגרפיקה: דיק פרסום

תודה לכל הנשים אשר עזרו ותרמו בהוצאת נייר העמדה הזה, תודה מיוחדת לנשים אשר השתתפו בקבוצות המיקוד, תודה לנשים החברות בוועדת ההיגוי בפרויקט "נשים, שלום ובטחון" ולכל הפעילות באשה לאשה אשר עזרו בבניית והוצאת נייר עמדה זה ולבסוף תודה מיוחדת לתלמה בר-דין אשר ארגנה את קבוצות המיקוד עליהן נתמך נייר זה.

הקדמה:

ועידת אנאפוליס סימנה שינוי ביחסה של האוכלוסייה האזרחית בישראל ובאזור למשא ומתן מדיני שנוצר ומתנהל על ידי ממשלות ארה"ב וישראל עם ההנהגה הפלסטינית המוכרת על ידן. בשונה ממפגשים, ועידות וכינוסים שהתקיימו בעבר תחת הכותרת של משא ומתן לשלום ויצרו ציפייה זעירה עד גדולה מצד האוכלוסיות באזור להסכם שלום מיוחל, הרי שועידת אנאפוליס הציפה את חווית היעדר התקווה ביכולת וברצון השלטון להגיע לסיום הסכסוך באזור. ההתייחסות לועידת אנאפוליס כללה אדישות מצד א/נשים רבים מהציבור האזרחי בישראל כלפיה, תקווה מועטה וזהירה מצד אלו אשר גילו מעט אמון בה והתנגדות אקטיבית אליה מצד חלקים ניכרים מאוכלוסיית השטחים הפלסטיניים הכבושים ומצד מרבית הפלסטינים בישראל. כל אלה העידו כי חלה תפנית באמון האוכלוסייה האזרחית באזור כלפי האפשרות הממשית לסיום הסכסוך הלאומי-חברתי על ידי האליטה הפוליטית בישראל.

מצד מרכז המפה הפוליטית נותר על פניו השיח הפופולארי, על פיו אלו המתנגדים לועידת אנאפוליס הינם מחרחרי מלחמה ומתנגדי שלום. יחד עם זאת, הסיווג הישן בין מתנגדים לאוהדים של משא ומתן ממשלתי שולי יחסית לדומיננטיות לה זכה בעבר. הדיכוטומיה שהוצפה אל פני השטח בין השיח השלטוני בישראל לבין השיח האזרחי לפני ובעת וועידת אנאפוליס יצרה את הצורך לנסח מחדש את השאלה- 'מהו משא ומתן לשלום ולארגנה על פי תכנים שתואמים את צורכי האוכלוסייה האזרחית באזור. לאחר 60 שנה בה הפקיד רוב הציבור האזרחי-יהודי בישראל את אמונו באליטה הפוליטית כדי שתסיים את הסכסוך הלאומי-חברתי באזור, חלה תפנית שעיקרה חוסר אמון מהותי של האוכלוסייה האזרחית במהלכו של השלטון. היעדר הביטחון האישי-כלכלי-חברתי, המתרחב והולך אצל מרבית האוכלוסייה, הביאו מחד לקריסת האמון של הציבור בשלטון ומאידך להזדמנות ליצירת שיח אזרחי חדש סביב סוגיית תהליך השלום, מרכיבו ומטרותיו.

בשל כל האמור לעיל החליטה קהילת 'אשה לאשה-מרכז פמיניסטי חיפה ליזום מהלך ראשון מסוגו ולנסח מחדש את התכנים, התהליכים והתוצאות הכרוכים בתהליך שלום שמבוסס על צרכים, אינטרסים ורצונות של האוכלוסייה האזרחית. בשל העובדה כי אמונו של הציבור בשלטון וברצונו לסיים את הסכסוך קרס, הרי שנקודת המוצא מצד המשתתפות בקבוצות המיקוד הייתה כי שיח אזרחי חדש בנושא זה ראוי שיהיה פמיניסטי מיסודו, אשר יניח ביטחון אישי-כלכלי וחברתי בראש סדר העדיפויות וכבסיס לכל תהליך שמטרתו היא שלום אזרחי. שיח ציבורי חדש על תהליך שלום הוא, אם כן, לא-מיליטריסטי במהותו ועל כן בעל סיכוי ממשי להוביל ליצירת ביטחון קיומי עבור הנשים והאנשים במדינה ובאזור כולו.

לשם יצירתו של מילון מונחים חדש על תהליך שלום אזרחי כינס ארגון 'אשה לאשה-מרכז פמיניסטי חיפה" שתי קבוצות מיקוד מתוך הקהילה שלו, בהן השתתפו 30 נשים מלאומים, עדות, מעמדות וזהויות שונות. בקבוצות מיקוד אלו דנו הנשים בהגדרה מחדש של תכני ומטרות תהליך שלום, תוך התייחסות לשאלות יסוד כמו, מיהן המשתתפות/ים הרצויות בתהליך זה, מהם הנושאים שיש להעלותם לדיון בין משתתפות/ים אלה, מהם תנאי היסוד לקיומו של תהליך שלום, מהי הדינאמיקה שצריכה לאפיין תהליך זה ואלו מטרות יש להגשים במהלכו ובסופו.

נייר עמדה זה מיועד לסמן תחילתו של דיון אזרחי על תהליך שלום אזרחי, תוך הסרתו של מילון המונחים הישן על משא ומתן לשלום, שנוסד ונוסח על ידי אליטה פוליטית-שלטונית והביא עד כה למלחמה סדרתית ולקריסת ביטחון תושבות ותושבי האזור בכל תחומי החיים.

נייר העמדה מנסח ומנכיח את העמדות והדעות שעלו מצד משתתפות בקבוצות המיקוד סביב תהליך שלום אזרחי. דף עמדה זה אינו מיועד לייצר נוסחה פשוטה ופשטנית לשאלה הנדונה, אלא לשקף את המורכבות שנדרשת בתוך תהליך שמטרתו היא יצירת שיח אזרחי לשלום אזרחי.

נייר עמדה זה מבוסס על התנגדות מתרחבת והולכת למדיניות

הממשלתית ומתוך הבנה, אצל שתי האוכלוסיות האזרחיות, כי אין מתאם בין המוטיבציה של השלטון הישראלי לקיומן של ועידות "שלום" לבין צורכי התושבות/ים באזור. גם אם ההתנגדות לשלטון הישראלי ולמניעיו שונה לעתים בתכניה אצל שתי האוכלוסיות האזרחיות, הפלסטינית והיהודית-ישראלית, הרי שמבלי דעת נוצרה ביתר שאת בשנה האחרונה הסכמה אזרחית נרחבת, חוצת לאומים וגבולות, כי ביטחון קיומי, כלכלי וחברתי לא יוכל להיווצר כל עוד ימשיך השלטון הישראלי באידיאולוגיה ובפרקטיקה המאפיינים אותו.

לסיכום חלק זה, יש לומר כי התכנים המועלים בנייר עמדה זה עלולים להתקבל בתחילה על ידי הקוראות והקוראים כפנטזיה, שאינה מציאותית ואינה אפשרית במסגרת תנאי הקיום אליהם הורגלנו על ידי האליטה הפוליטית בישראל. 60 שנים ויותר של מלחמה סדרתית באזור, אלימות, כיבוש, אפליה, עוני, דיכוי, הישרדות וכניעה בכל תחומי החיים של תושבות ותושבי האזור מנעו מכולנו להרחיב את מבטנו ולזהות אפשרויות לתנאי קיום אחרים, הגונים ומכבדים. נייר עמדה זה מציע, אם כך, זוויות ראייה חדשות, שגם אם הורחקו מאתנו ונמנעו מכולנו, הן אפשרויות והכרחיות עבור יצירתו של ביטחון לכלל אוכלוסיית האזור ובכל תחומי החיים.

7

משא ומתן לשלום, בשביל מי?

עד כה הייתה נתונה היוזמה לקיום משא ומתן לשלום בידי נשיאי וראשי הממשלות של ארה"ב וישראל. הם אלו שהחליטו על מועד קיומו של המשא ומתן, על מיקומו, תכניו והמשתתפים בו. קריאה פוליטית של מועדי התכנסותם של משאים ומתנים אלה מעלה כי היוזמה לקיומם הייתה כרוכה לרוב בצורך להבטיח את המשכיות השליטה של הממשלות השונות, בארה"ב וישראל. מכאן, שפעמים רבות לא הייתה ליוזמה למשא ומתן לשלום כל קשר לרצון אמיתי להגיע לשלום אזורי, אלא לצורך של ראשי המדינות להבטיח את המשך השליטה באוכלוסייה האזרחית וכדי לערער את ההתנגדות האזרחית לשלטון ולמהלכיו.

הפער בין מניעי האליטה הפוליטית ליצירת "משא ומתן לשלום" לבין צורכי האוכלוסייה האזרחית ליצור עבור עצמם חיים בטוחים ממלחמות, הרג, עוני ואפליה, הוצף ונגלה במלוא עוזו טרום ובעת ועידת אנאפוליס. במקרה זה, חלק לא מבוטל בחברה האזרחית בישראל ובשטחים נע בין התנגדות לקיומה של הוועידה עד אדישות לקיומה. ההתנגדות לקיומה נבעה, בין השאר, משום עיתוי היוזמה לוועידה זו, שעבור מרבית הציבור האזרחי היוותה הוכחה למניעים שלטוניים זרים שאין בינם ובין רצון אמיתי לשלום ולא כלום. רבים באוכלוסייה הפלסטינית התנגדו לקביעה החד-צדדית מצד ישראל וארה"ב, אשר קבעו את השותף הפלסטיני הרצוי להם במשא ומתן. רבים באוכלוסייה היהודית בישראל טענו כי היוזמה לוועידה זו עלתה על מנת להשתיק את המחאה האזרחית שפרצה ביתר שאת בדמותן של שביתות ענק במערכת החינוך העל יסודית והאקדמית ובחוויה מרכזית של קריסת הביטחון האזרחי בכל תחומי החיים.

מצד האוכלוסייה הפלסטינית, הייאוש שנוצר עקב עשרות שנות כיבוש ואפליה, החרפת הדיכוי והניצול של התושבות/ים בכל תחומי החיים לאחר הסכמי אוסלו, העמקת האפליה והגזענות כלפי הפלסטיניות/ים בתוך ומחוץ לגבולות ישראל הגדילו יותר מאי פעם את אי האמון של הציבור במניעי השלטון האמריקאי והישראלי לקיום ועידה זו. כמו כן, ההתנהלות הקולוניאליסטית של השלטון בארה"ב וישראל, אשר הכריעו מיהו הנציג הלגיטימי של העם הפלסטיני בוועידה זו, הגבירו עוד יותר את ההתנגדות הפלסטינית אליה ואת החוויה כי הוועידה מהווה המשך ישיר לכיבוש הישראלי, אשר לא רק מכריע את חייהם וקיומם היומיומי של הפלסטינים/יות אלא גם קובע עבורם את שלטונם הפנימי.

מבלי דעת, נוצרה התנגדות לוועידה זו, בו זמנית, הן מצד חלק ניכר מהאוכלוסייה הפלסטינית והן מצד חלק מהאוכלוסייה היהודית בישראל. היו בין הפלסטיניות/ים באזור והיהודיות/ים בישראל אשר הבינו, עתה יותר מאי פעם, כי שלום אזורי לא יוכל להיווצר על ידי ממשלות ארה"ב וישראל בתנאים ובעיתוי הנקבעים על ידן. גם אם ההתנגדות הפלסטינית שונה במניעיה מההתנגדות היהודית-ישראלית לוועידה זו,

הרי שבאזור כולו נוצר מצב ראשון מסוגו, של היעדר אמון רחב מצד רבות/ים באוכלוסייה הפלסטינית והיהודית כלפי המוטיבציה של השלטון הישראלי והאמריקאי לסיים את הסכסוך ובמניעיהם ליצירת ועידות "שלום".

תהליך שלום אזרחי

תהליך שלום אזרחי, בשונה ממשא ומתן ממשלתי, מתבסס על המרכיבים הבאים:

- א. השתתפות אזרחית רחבה בתהליך.
- ב. הפרת השיח הדומיננטי ביטחוני, המאפיין את המשאים ומתנים הממשלתיים, ויצירת שדה דיונים רחב הכולל התמודדות עם סוגיות הקשורות לכל תחומי חייהם של התושבות/ים באזור.
- ג. יצירת תנאים מקדימים שיאפשרו שיח אזרחי רחב והדדי.

9

השתתפות אזרחית בתהליך השלום

היו כאלה שטענו כי שיאו של תהליך קריסת האמון של האוכלוסייה האזרחית בשלטון התרחש בעת מלחמת לבנון השנייה ומצא את ביטויו במחאה הולכת ומתרחבת נגד הממשלה מצד מגזרים מגוונים בחברה. מחאת התושבות/ים בצפון בעטיו של המצב הקיומי והכלכלי המחרף בעטייה של מלחמת לבנון השנייה הצטרפה אל מחאת ההורים השכולים ואל הפגנות המילואימניקים נגד האליטה הפוליטית-צבאית של ישראל. מבלי דעת חברו מגזרי אוכלוסייה רחבים ומגוונים והחלו ליצור התנגדות לשלטון הישראלי בכל תחומי החיים. מחאת חיילי המילואים נגד ממשלת ישראל סימנה שבר בקודש הקודשים הצבאי של ישראל, שעד אז סומן ככור ההיתוך המוסכם על ידי החברה האזרחית-יהודית בישראל. הפנטזיה על חוזה הצבאי של ישראל, שהיוותה מאז הקמתה של המדינה את ההצדקה לדיכוי הכלכלי-חברתי של האוכלוסייה האזרחית, החלה להיסדק משמעותית בעת ולאחר מלחמת לבנון השנייה.

סיומה של הפלישה ללבנון על ידי הצבא הישראלי לא סיים את ההתנגדות לממשלה, אלא התרחב אל מחוזות נוספים של האוכלוסייה האזרחית. עד למלחמת לבנון השנייה היה המאבק התמידי נגד מדיניות האפליה השיטתית של ממשלת ישראל נתון בידי האוכלוסייה הפלסטינית ופלח מצומצם יחסית של האוכלוסייה היהודית-ישראלית ושל חלק מהארגונים פמיניסטיים וארגוני זכויות אדם למיניהם. היו אלו מחאות אד-הוק מצד קבוצות חברתיות שתבעו את זכויותיהן, מארגוני חולות/ים, התארגנויות מחאה של עובדות/ים, הפגנות של קבוצות אוכלוסיה שטענו להחלשה כלכלית מכוונת כלפיהן ושביתות קצרות מועד.

מאז תום מלחמת לבנון השנייה התרחבה המחאה החברתית בישראל וההתנגדות האזרחית החלה לקבל ביטוי של הפרות סדר ואי ציות לחוק גם מצד האוכלוסייה האזרחית-יהודית. המחאה החלה לכלול שביתות ממושכות מצד המורות/ים והמרצות/ים לצד עימותים עם המשטרה, מחאה ממושכת שמשולבת עם הפרות סדר של נפגעות אלימות מינית וארגוני נשים בעטיין של פרשיות עבירות המין של חיים רמון ומשה קצב, הפגנות והפרות סדר של יוצאות ויוצאי אתיופיה נגד אפליה שיטתית נגדן/ם ועוד. אל כל אלה הצטרפו שלל דו"חות ומחקרים של ארגונים חברתיים נגד מדיניותה הכלכלית של ממשלת ישראל ומחאה נגד שחיתות כספית מצד בכירים בשלטון. כל אלה יצרו המחשה, ראשונה מסוגה וראשונית בהיקפה, של התנגדות אזרחית לאידיאולוגיה ולפרקטיקה של השלטון בישראל. חלקים מהאוכלוסייה היהודית בישראל, כולל כאלה שתמכו בוועידה זו, היו משוכנעות/ים כי היוזמה לועידת אנאפוליס הייתה קשורה גם למחאה האזרחית הממושכת והמתרחבת ולניסיון להחלישה.

מתוך מצב של אי אמון גדל במוטיבציה השלטונית לדאוג לביטחון האזרחיות/ים בכל תחומי החיים, נוצרה הסכמה מתרחבת והולכת שיש לייצר מהלך אזרחי שישנה את פני המציאות הקיומית של תושבי/ות האזור. אלו שעוד נותר בהן מעט אמון כלפי השלטון הישראלי ומניעיו הביעו במהלך קבוצות המיקוד את תמיכתן בהרחבת והעמקת הלחץ האזרחי על הממשלה בישראל כדי שתייצג מהימנה את הצרכים של הציבור כאשר היא פועלת ליצירת הסכם שלום עם השלטון הפלסטיני.

אחרות/ים, שהאמון בשלטון ניטל מהן/ם לחלוטין, טענו כי יש ליצור סדר יום אזרחי חדש, על פיו תהליך השלום כולו יעבור מניהול שלטוני לניהול אזרחי-חברתי. בין אם המדובר בירידה דרמטית באמון של האוכלוסייה האזרחית בשלטון בישראל או בקריסה מוחלטת של אמון זה, המסקנה הייתה אחת והיא שיש לייצר מילון מונחים, תכנים ופרקטיקות חדשות על מנת שניתן יהיה לסיים את הסכסוך באזור. המדובר בהסכמה רחבה יחסית לזו שנתגלתה בעבר, לפיה יש לחזק את החברה האזרחית, לחבר בין מרכיביה, ליצור דיאלוג בתוכה ולהפוך את הפירמידה, כך שמה שהיה עד כה בתחתיתה- האוכלוסייה האזרחית באזור, יהפוך להיות הגורם המכריע בתהליך השלום כולו.

מתוך הפגיעה המתמשכת בביטחון הקיומי-כלכלי-חברתי מצד השלטון בתושבי/ות האזור, נברא הצורך ליצור תהליך שלום אזרחי, בו ייקחו חלק כלפי תושבות/ים מלאומים/מעמדות/עדות שונים אשר מייצגים את כלל האוכלוסייה האזרחית. אלה שביטחון/ם הוא זה שנפגע בצורה המשמעותית ביותר כתוצאה ממדיניות השלטון בישראל, כלומר התושבות והתושבים באזור, הן אלה שיוכלו לדון בינן לבין עצמן בדרכים השונות לפתור את הסוגיות המכריעות מזה עשרות שנים את חייהם/ן.

לאחר עשרות שנים בהן הכריע השיח המיליטריסטי-גברי את המדיניות והפרקטיקה באזור, כאשר הנושא הדומיננטי בתוך מלחמה וסביב שולחן הדיונים היה כיצד להמשיך את השליטה הישראלית בפלסטינים תוך התדיינות על דרכים להפחתת ההתנגדות מצדם, עלה הצורך המובהק לשנות את השיח כך שיבוסס על יצירת ביטחון אזרחי עבור כולן/ם. המשאים והמתנים, שנוצרו עד כה על ידי השלטון הישראלי והאמריקאי, לא הציעו את הפסקת האפליה והכיבוש באזור, אלא העלו הצעות לחלוקות טריטוריאליות שיותירו את העליונות הישראלית על כנה וידירו כל לגיטימציה להמשך התנגדות פלסטינית לכיבוש הישראלי כלפיה.

מתוך השיח הצבאי-לאומי שהיה מילון המונחים המרכזי במשאים ומתנים הממשלתיים, עלתה כעת הדרישה כי אלו שיאיישו את תהליך השלום יהיו בעיקרן נשים. עמדה זו אינה נובעת רק מהעובדה כי הנשים

הן הקורבנות העיקריים של המדיניות הממשלתית בכל תחומי החיים, אלא מהצורך ליצור שיח פמיניסטי, אלטרנטיבי לנרטיב הצבאי-גברי ששלט עד כה ושיצר לוחמה סדרתית, כיבושים, אפליה, דיכוי, עוני והתרחקות מהיכולת ומהרצון לסיים את הסכסוך.

לסיכום, המשתתפות/ים בתהליך השלום האזרחי יהיו נציגות ונציגי האוכלוסייה האזרחית באזור, מלאומים-מעמדות-מגדרים-עדות-זהויות והזהויות מגוונות ומתחומי התמחות וניסיון שונים. תהליך שלום, אשר יקום וינהל על ידי מגוון הקהילות האזרחיות, יביא מאליו אל שולחנות הדיונים את אותן סוגיות קיומיות אתן מתמודדות/ים מדי יום על תושבות ותושבי האזור. תהליך השתתפותי זה שונה עד סותר בערכיו ותכניו את המודל הדמוקרטי-לאומני, על פיו השלטון הפוליטי המייצג את הקבוצה ההגמונית- בעלת ההון והזכויות באוכלוסיה הוא זה שמכריע את גורל מרבית הציבור שאינו נמנה על אליטה זו ואינו נהנה מזכויות אלה.

תהליך שלום רב-תרבותי ורב-תחומי

השתתפות אזרחית רחבה ומגוונת בתהליך השלום יוצרת מאליה מגוון רב של נושאי דיון הקשורים לביטחונם של התושבות והתושבים באזור בכל תחומי החיים. השיח הדומיננטי שלטוני התרכז עד כה ב"ביטחון" צבאי וענה בכך על צורכו של השלטון לשמור על כוחו הכלכלי והפוליטי באמצעות הקצאת משאבים מסיבית ומתמשכת לאמצעי לוחמה. למותר, לציין כי מדיניות שמדברת רק "ביטחון" צבאי, לא רק שמקריבה את ביטחונה של האוכלוסייה האזרחית באזור אלא גם מעשירה את בעלי ההון והשלטון המרוויחים כלכלית ומעמדית מההון שנוצר בעטיין של מלחמות, חומות וכיבושים.

תהליך שלום אזרחי יעלה לדיון את כל תחומי הביטחון השקופים עד כה במטרה ליצור מרחב קיומי בטוח עבור כלל תושבות ותושבי האזור. מתוך הכרה כי לא ייתכן שלום אזורי ללא ביטחון קיומי-מגדרי-לכללי-חברתי-תרבותי וסביבתי, יידונו סוגיות אלה על ידי נציגי/ות

האוכלוסייה האזרחית, תוך הבנה כי התעלמות מכל אחד מהקשרים הללו מחלישה בהכרח חלקים ניכרים מהציבור. זאת ועוד, בהיותם של כל תחומי הביטחון האזרחי כרוכים וקשורים זה בזה, הפקרתו של אחד מנושאים אלה משולחנות הדיונים תגרור בהכרח פגיעה בשאר תחומי הביטחון של כולן/ם.

תהליך שלום יוכל להיות מבוסס, קודם לכל, על התארגנות אזרחית נפרדת של כל אחת מאוכלוסיות האזור, הפלסטינית והיהודית-ישראלית. כל אחת מאוכלוסיות אלה תדון בצרכיה ובדרכי ההתמודדות המתאימות עבורה עם קונפליקטים פנימיים-מגדריים, מעמדיים, כלכליים ותרבותיים. על מנת ליצור אפשרות למפגשים והידברות בין האוכלוסייה האזרחית, הפלסטינית יחד עם היהודית-ישראלית, יהא הכרח בלקיחת אחריות על העוול ההיסטורי והפוליטי שנגרם לעמים ולתושבות/ים באזור.

13

חירות מכיבוש צבאי ולאומי-תרבותי: ישנן רבות/ים שמאמינות כי השגת ביטחון קיומי עבור אוכלוסיית האזור תחייב דיונים על תנאי היסוד שיבטיחו את הסרת השיח והפרקטיקה של מלחמה וכיבוש. תנאי יסוד אלה, עליהם יורחב בהמשך, יאפשרו שיח הדדי בין המשתתפות/ים בתהליך השלום, תוך הסרת הכיבוש הצבאי והפוליטי בשטחים כדי לאפשר דיאלוג מאוזן בין התושבות/ים כולן. מתוך הסרתו, כתנאי ראשוני, של הכיבוש הישראלי בשטחים ניתן יהיה ליצור דיונים אזרחיים על דרכים ליצירת מרחב גיאוגרפי-פוליטי שיכיל ויכיר במגוון התרבויות, הלאומיים והמגדרים ויאפשר לכל אחת ואחד לחיות על פי זהויות אלה בגלוי וללא אפליה.

חירות מכיבוש כלכלי-תעסוקתי ובריאותי: מתוך הכרה בתנאי ההכרחי לחירות לאומית ותרבותית עבור כלל אוכלוסיות האזור, יש לשקול את הרחבת הדיונים לנושאים של חירות כלכלית ומעמדית ולתנאים ליצירת חברה שמכירה ומאפשרת זכויות כלכליות ותעסוקתיות שוות לכולן/ם. לא די בהסרתו של כיבוש לאומי ותרבותי כדי ליצור חיים נטולי מחסור. דחיקתה החוצה של ההירארכיה הלאומית-תרבותית תוכל לברוא אפשרויות לדיון על יצירתו של מרחב כלכלי-תעסוקתי שיגן

על ביטחון הכלכלי של תושבות ותושבי האזור. דיונים אלה, במרחב הדדי ונטול כיבוש והון צבאי, יאפשרו להעלות שאלות על דרכים לכיבוד זכויותיה כל אחת ואחד לחירות ממחסור. נושאים כמו הזכות לדור, הזכות לעבודה ולשכר הוגן, הבטחת תנאי קיום כלכליים מכבדים עבור התושבות/ים באזור והזדמנויות שוות לכולן/ם בתחומים אלה יידונו בין המשתתפות/ים וייצרו מאליהם דפוסי חשיבה חדשים ומגוונים בנושאים אלה.

שוויון הזדמנויות כלכלי ותעסוקתי ודאגה לתנאי קיום בכבוד עבור כולן/ם יבטיחו גם את זכותה של כל אחת/ד לקבלת שירותים רפואיים ולשמירה על בריאותה/ו ללא תלות בגובה הכנסתה, מוצאה, מגדרה ודתה.

חירות מאלימות כלפי נשים: מתוך הסרתנו של השיח המיליטנטי-שלטוני, שהינו גברי במובהק, תיווצר לראשונה האפשרות ליצור שיח מציאותי נרחב על שוויון מגדרי באוכלוסיה. עבור נשים רבות, מצב של שלום אינו שווה ערך רק להפסקת הלוחמה, אלא לסיום השיח והפרקטיקה הגברית הדומיננטית אשר מייצרת אלימות שיטתית כלפי כלל המיעוטים הפוליטיים באזור, בהם המיעוט הפוליטי הנשי. באין כיבוש צבאי, בדחיקתה החוצה של השפה והפרקטיקה השלטונית-כוחנית, בהסרתה של הירארכיה פוליטית-לאומית ותרבותית ובהבטחת תנאי קיום כלכליים ותעסוקתיים עבור כלל תושבי/ות האזור, ניתן יהיה לתאר דרכים מעשיות ליצירתה של חברה שאינה כובשת את יושבותיה ואינה אלימה כלפיהן. יצירתו של שיח אזרחי שאינו נעשה מתוך קנה תותח יבסס מאליו את התנאים הבסיסיים לבריאותה של שפה אזרחית לא פאלית, לא הירארכית ולא פטריארכאלית. מתוך שכלי הזין יאבדו מעליונותם ומהכרחיות קיומם, ייווצר מרחב חדש שנשים יוכלו לחיות בו בביטחון ובשלום, במרחב הפרטי והציבורי כאחד.

חירות מכיבוש סביבתי: לא די בסיום הכיבוש הצבאי-לאומי, מגדרי, תרבותי, כלכלי ותעסוקתי אם הסביבה הגיאוגרפית בה אנו חיות/ים אינה מאפשרת לנו ביטחון קיומי. מתוך השליטה עד כה של בעלי ההון

הפוליטי והכלכלי בחייהן/ם של תושבות ותושבי האזור נוצרה פגיעה קשה ומתמשכת בסביבה, שבהמשכה הפרה את זכותנו לבריאות ולחיים נקיים מזיהום. הכור הגרעיני בדימונה, מפעלים מזהמים, השלכת פסולת גרעינית ואחרת באזורי אוכלוסייה מוחלשים, אלה ועוד נוצרו מתוך האידיאולוגיה הדומיננטית שמחמשת את עצמה בכלי נשק למלחמה ולהשמדה ושומרת על ביטחונם של בעלי ההון להתעשר על חשבון פגיעה בבריאותה של האוכלוסייה האזרחית. תנאי קיום בכבוד מחייבים, אם כך, את ניקיונה של סביבתנו מכלי נשק וממפעלים מזהמים, כדי ליצור עבור כולנו מרחב גיאוגרפי מוגן ממילטריזם ומזיהום וממחלות הנובעות ממנו.

תנאים מקדימים ליצירת תהליך שלום אזרחי

15

משאים ומתנים לשלום שנוצרו, על ידי ממשלות ארה"ב וישראל, התבססו על יחסי הכוח הקיימים באזור. ממשלת ישראל יחד עם השלטון האמריקאי קבעו מי יהיו הנציגים הפלסטינים אשר ייצגו את האוכלוסייה שנכבשה ב-67, בהתאם לאינטרסים ולאידאולוגיה הדומיננטית של ממשלות אלה. כמו כן, הם אלה שקבעו מה יהיו תכני המשא ומתן ומה יהיו גבולותיהם של הדיונים בין ראשי ונציגי השלטון.

מושגים כמו שלום, סיום הסכסוך, פשרה, דיונים ומשא ומתן סותרים בהכרח מונחים ומציאות של יחסי כוח, אפליה, דיכוי וכיבוש. לא ניתן ליצור דיאלוג שמטרתו שלום מתוך מציאות אזרחית בה מדינה אחת כובשת עם אחר. לא אפשרי ליצור שיח הדדי על פתרון של קונפליקט באותה עת בה אוכלוסייה שלמה קורסת מדי יום תחת עול של כיבוש והיעדר ביטחון בכל תחומי החיים. לא מציאותי ליצור משא ומתן לשלום כאשר הנציג של העם הפלסטיני נבחר על ידי הכוחות הכובשים ולא על ידי התושבות/ים הנכבשים. אין זה מקרה, אם כך, שעל אף שלל ועידות וכינוסים שנעשו עד כה לסיום הסכסוך באזור, מציאות הכיבוש והאפליה רק החריפה עם השנים והשלום לא הושג.

זאת ועוד, רק עם סיומה של השליטה הישראלית בשטחים שנכבשו במלחמת 67, ניתן יהיה להתחיל לשנות את השיח והפרקטיקה הדומיננטיים המבוססים על דה-הומניזציה של ה"אויב" הערבי ושל התחמשות מתמדת שמובילה כל העת למלחמה סדרתית. הסרתם של כלי הנשק והמילון הצבאי משולחנות הדיונים מהווים תנאי מכריע להתקיימותו של תהליך שלום אזרחי שיכול להביא לסיום הסכסוך באזור.

ישנן א/נשים אשר מאמינות כי סיום הכיבוש הטריטוריאלי והלאומי של השטחים והאנשים שנכבשו ב-67, כולל כיבוש הדרוזים ברמת הגולן, צריך להוות תנאי ראשון והכרחי על מנת להתחיל בתהליך שלום אזרחי, אך אינו מספיק לשם יצירת חברה אזרחית שוויונית, שמכבדת את כלל תושבותיה ותושביה. למותר לציין כי סיום הכיבוש באזורים אלה לא יביא מאליו לסיום היחס המפלה והמדכא כלפי האוכלוסייה הפלסטינית, אפליה שהובנתה והשתרשה מאז קום מדינת ישראל. על מנת ליצור תנאי קיום בכבוד לכלל האוכלוסייה האזרחית באזור לא די בסיום הכיבוש הצבאי ואלו שישתתפו בתהליך השלום יצטרכו לדון בדרכים לסיום מדיניות ההפרדה וההחלשה כלפי האוכלוסייה הפלסטינית בכל תחומי החיים. דיונים אלה ייווצרו בשל ההכרה כי הדיכוי והאפליה ממנה סובלת האוכלוסייה הפלסטינית חדרה זה מכבר גם לחייהן/ם של התושבות/ים היהודים ומחלישה אותם בו זמנית. גם אם מתקיים באזור פער מתמיד בין תנאי החיים של האוכלוסייה היהודית לבין תנאי החיים של האוכלוסייה הפלסטינית, הרי שהכיבוש הכלכלי, התעסוקתי והחברתי שמכריע את חייהם של התושבות/ים הפלסטיניים, מחליש זה מזמן גם את מרבית הציבור היהודי בישראל.

כלל האוכלוסייה האזרחית, הפלסטינית והיהודית כאחד, משלמת בביטחונה כל העת בעטיו של הסכסוך באזור. כלל התושבות/ים באזור משלמים כל העת את מחיר המלחמה והכיבוש. אוכלוסייה אזרחית אינה יכולה להגיע לחיים בטוחים ממחסור ולביטחון קיומי, כלכלי, תרבותי ומגדרי, כאשר כלי הנשק ובעלי ההון מכריעים את קיומה. הכרה

באינטרס משותף זה לכלל הא/נשים באזור היא זו שיכולה להביא לא רק לסיום הכיבוש הישראלי בשטחי 67, אלא גם ליצירתם של שולחנות דיונים בהם שותפות/ים כל אלה שהוקרבו עד עתה בשם ה"ביטחון" של האליטה השלטת.

סיכום

בשונה ממשא ומתן ממשלתי לשלום, שתוצאותיו מוכרעות מראש בשל יחסי הכוח הפוליטיים-צבאיים עליו הוא מתבסס, תהליך שלום אזרחי מבשר כבר מתחילתו את האפשרות לסיים את הסכסוך באזור. מאותה עת בה ההכרעה על גורל תושבי/ות האזור עובר לידיה של האוכלוסייה האזרחית, נוצרת ההזדמנות ליצור שיח אזורי חדש המבוסס על צורכי האנשים ולא על צורכי וביטחון השליטים.

במשך 60 שנה הוקרב ביטחונם/ן של תושבות ותושבי האזור בשל האידיאולוגיה והפרקטיקה הדומיננטית של השלטון בישראל. התגבשותה של הלאומיות הציונית סביב קיומו של אויב ערבי יצרה הכרח בקיומו של אויב זה על מנת לשמור על האחדות האזרחית ועל שלמותו של השלטון הפוליטי. האידיאולוגיה הדומיננטית שהתבססה על הכרחיותה של המלחמה ועל נחיצות הכיבוש החלה עם היענות והסכמה אליה מצד האוכלוסייה האזרחית-יהודית בישראל וכעת היא מתחילה להתפרק מיסודותיה ומהיקפה.

במשך שנים רבות סברו רוב תושביה היהודים/יות של ישראל כי חוזקה הצבאי של ישראל יגן על ביטחונם/ן ויבטיח להם חיים מוגנים מפחד ומדיכוי. בשל כך לא נוצרה התנגדות במשך עשרות בשנים להקצאת רוב תקציב המדינה לצורכי "ביטחון" ומלחמה. רוב האוכלוסייה היהודית בישראל האמינה בשנים האלה כי יש לדחוק את האינטרסים האזרחיים ואת צורכי הפרט בשביל ההתעצמות הצבאית. הפחדה מתמשכת ואינטנסיבית מצד השלטון בישראל גרמה לאזרחיות/ים בישראל להאמין כי קיומו של צבא חזק ומשוכלל מבטיחה את קיומם/ם המוגן באזור. ההפחדה של האוכלוסייה האזרחית-יהודית מפני האויב הערבי הזר והמאיים סייעה כל העת לחיזוקו של השלטון בישראל ולהתעשרותה של אליטה כלכלית שנהנית מההון שנוצר ומתרחב בעטיין של המלחמות, החומות והכיבושים.

מלחמת לבנון השנייה סדקה משמעותית את ההסכמה האזרחית-יהודית סביב נרטיב דומיננטי זה. אזרחיות ואזרחים יהודים במדינה הכירו, ביתר שאת, במחירים הגבוהים שהן משלמות/ים בביטחונם האישי, הכלכלי, החברתי והמגדרי ולהבין כי האינטרסים של אלה היושבים במרומי השלטון שונים מהותית מצורכיהן.

האחדות הלאומית-יהודית החלה להיסדק משמעותית עם קריסה סדרתית של כל מערכות החיים של מרבית האוכלוסייה האזרחית בישראל. מאז שנת 2000 החלה להיווצר מחאה אזרחית-יהודית מתרחבת כנגד השלטון בישראל, אשר מקצה את רוב משאביו למלחמה ומתעלם מהפגיעה במערכות החיים האזרחיות של התושבות והתושבים באזור. השלטון בישראל שיצר מהלך הפרטה אימתני בכל מערכות החיים, הזניח את טובתן וביטחונן האזרחי של התושבות והתושבים והותיר את מרבית האוכלוסייה נטולת ביטחון כלכלי, מחוסרת ביטחון תעסוקתי, נעדרת תנאי קיום בטוחים ומוגנים ומוחלשת ברוב תחומי חייה. כמו במדרון חלקלק, התרחבו כל העת האוכלוסיות הסובלות מהמדיניות הממשלתית ומחירי האתוס של צבא חזק ואויב מרושע החל נסדק עת התגלה לעיני האוכלוסייה האזרחית המחיר הקיומי היומיומי הבלתי נסבל שהיא משלמת.

מתוך פיצול שהתקיים במשך עשרות שנים בין היהודים בישראל לבין הפלסטינים באזור החלה להיווצר התנגדות אזרחית לשלטון הפוליטי-כלכלי בישראל, ששיאה במלחמת לבנון השנייה ולאחריה. האחדות שהייתה בין רוב האוכלוסייה היהודית בישראל לבין השלטון מאז קמה מדינת ישראל וההנחה ששני אלה- השלטון והאוכלוסייה- פועלים מתוך אותם אינטרסים ואותם צרכים, החלה נסדקת משמעותית מאז שנת 2000. מתוך כך החלה להיווצר מחאה אזרחית שכוללת בתוכה מגוון עצום של מגזרים וציבורים באוכלוסייה, פלסטינים ויהודים כאחד. מרוב שדרות החברה האזרחית באזור החלה לבקוע החוצה התנגדות רחבה להזנחה וההפקרה השיטתית של השלטון את ביטחונם/ם האזרחי של תושבות ותושבי האזור.

מתוך החלשה, דיכוי ואפליה מתמשכת של מרבית האוכלוסייה האזרחית באזור החלה להיווצר הזדמנות ראשונה מסוגה ליצירתה של סולידאריות אזרחית רחבה וחוצת לאומים ותרבויות אל מול השלטון.

מן הצד השני, החלשה מתמשכת של אוכלוסייה אזרחית עלולה להחריף יחס גזעני ואלים כלפי מיעוטים פוליטיים, במיוחד כלפי הפלסטינים/יות. ישנה נטייה חברתית מוכרת ומסוכנת, בהיסטוריה, לפיה החרפה במצב הכלכלי-חברתי אצל האוכלוסייה הדומיננטית מייצרת סחף גזעני, שמנותב על ידי השלטון הפוליטי, כלפי האוכלוסייה ה"זרה". פעמים רבות בהיסטוריה הואשמו בנות ובני לאומים ודתות אחרות ביצירת השפל הקיומי-כלכלי בחברה, תפיסה שהובילה תכופות למסעי גידוף והשמצה כלפיהם, עד כדי גינוסייד. לפתחה של האוכלוסייה האזרחית באזור מוטלת האחריות כעת להחליף את האידיאולוגיה והפרקטיקה הגזענית הקיימת, לחדול מחיפוש אחר מנהיג פוליטי-צבאי חזק ש"יפתור" לכאורה את מצוקות התושבות/ים, ולהתעקש על דיאלוג אזרחי רחב שידבר שלום במקום מלחמה.

הסיכוי ליצירת סולידאריות אזרחית רחבה עולה מתוך היסדקות המיתוסים שהחזיקו את האחדות הלאומית-יהודית בתוך ישראל ואל מול קריסה מתרחבת ומעמיקה של כלל מערכות החיים האזרחיות. ההכרעה הממשלתית ליציאה למלחמה בלבנון, שנעשתה בהתעלם ממצבה המוחלש של האוכלוסייה בישראל, יחד עם מהלכה ותוצאותיה של מלחמה זו, סדקו משמעותית את האתוס הצבאי ואת קודש הקודשים הלאומי.

ההתעלמות וההתנגדות לועידת אנאפוליס, שהיוזמה אליה הגיעה בעת שביתות ומחאות אזרחיות רחבות נגד הממשלה, סימנו את היעדר האמון של אזרחיות/ים רבים כלפי מהלכי השלטון, בסיכויו וברצונו לסיים את הסכסוך הלאומי-תרבותי באזור. מתוך האמון האזרחי בשלטון נוצרה כעת הזדמנות לנסח מחדש את תנאיו ותכניו של תהליך שלום אזרחי, שלא ידבר ולא יתנהל על פי מילון המושגים הממשלתי. תהליך שלום אזרחי יקום ויתקיים מתוך מטרה לברוא באזור מצב קיומי חדש, בו

האוכלוסייה האזרחית נהנית מתנאי חיים בטוחים בכל תחומי חייה. תהליך שלום כזה לא יהא מושתת על יחסי כוח, אלא על הכרה רחבה והדדית בצורך של כלל התושבות והתושבים לחיים נטולי מחסור ולחיים של חירות מעוני, אלימות, אפליה וכיבוש. השתתפות אזרחית רחבה בתהליך זה, אשר תהא מבוססת על הסרת הכיבוש הצבאי בשטחי 67 ועל הכללת כלל תחומי החיים בדיונים בין המשתתפות/ים, תיצור סיכוי גדול יותר להשגת התוצאה המיוחלת של שלום אזורי. באין שלטון שנהנה מרווחי הכיבוש, באין מלחמה שמשרתת את בעלי ההון, באין יחסי כוח שמעצימים רק את האליטה הפוליטית-כלכלית הדקה והשבעה, באין מלחמה בה נהרגים ונפצעים בנות ובני כלל הלאומים, ניתן להתחיל לברוא מציאות חדשה עבור התושבות והתושבים.

תהליך שלום אזורי הוא, אם כן, המטרה והאמצעי גם יחד. ישיבתם יחדיו של כלל נציגות ונציגי האוכלוסייה האזרחית סביב שולחנות הדיונים והכרה מצד כולן/ם בצורכי הקיום ובאינטרסים האזרחיים של כלל התושבות והתושבים הם תנאי יסוד לתחילתו של תהליך השלום והגשמתו באותה עת.